

СА АРИЉСКИМ И ДРАГАЧЕВСКИМ ПАРТИЗАНИМА

За напад Немачке на Совјетски Савез дознао сам истог дана кад је извршен. Чуо сам то преко радија.

Већ сутрадан, 23. јуна 1941. године, Партија ме је преко курира, другарице Јелене Матаћ, упозорила иа опрезност. Рекла је да су већ започете рације и лов на комунисте. У Чачку су пали Ацо Ћурчић, адвокат, Ранисав Благојевић и још неколико другова, чија имена другарица Јелена није сазнала.

Три узастопне ноћи, почев од 23. јуна, жандарми су ноћу опкољавали моју кућу у Вирову, а изјутра претресали. Прво су хтели мене, друш пут мога брата Пера, а приликом трећег претреса, пошто нас нису нашли, одвели су моју жену Драгу, коју су задржали у полицијском затвору у Гучи око 45 дана. Жена ми је у затвору остала до пред наш први иапад на Гучу, када је успела да побегне.

У једној шуми на Перовића брду изнад Гуче имао сам тих дана састанак са Вељом Ивановићем, председником општине из Гуче. Разговарали смо пријатељски и срдечно о потреби борбе против окупатора и нашој сарадњи у тој борби. Ја сам заступао Партију, он остале општинске председнике. Сложили смо се у свему. Он је обећао да ће разговарати са свим осталим председницима општина и да ће обавестити Дражу Михаиловића па ће после тога мене обавестити о резултатима разговора. Ја сам предлагао да сви општински председници, без формалних оставки, напусте своје председничке дужности и затворе општине. Вељо Ивановић се с тим сложио. Рекао је да је то најпогодније решење и да је лако остварљиво па ће га и сви остали председници општина прихватити. Нагласио је да ће о томе ипак консултовати и Дражу Михаиловића.

Растали смо се као пријатељи. Од нашег договора није било ништа.

У то време моје село Вирово, Церова, Драгојевац, Миросалци и Трешњевица припадали су драгачевском срезу, али је негде око 1938. године решено да се ових пет села партијски повелу са срезом ариљским. Зато су припреме за устанак у овим селима вршене у оквиру партијске организације ариљског среза. Радили смо

на формирању Ариљске чете у оквиру Ужичког партизанског одреда. Прва група скупила се у Вигошту изнад Ариља 30. јула 1941. године. Окупљена група задржала се на овом терену до 8. августа, а тада смо прешли у Радобуђу, где смо одржали један састанак у кругу наше организације и одлучили да се један део људства издвоји и упути на територију поменутих села драгачевског среза, али да и даље остане у саставу Ариљске чете. Овакву одлуку донели смо нас четири члана Партије: Војислав Пајић, Стеван Чоловић, Милосав Вујовић и ја. Договору је био присутан и Драгиша Мајсторовић. За руководиоце ове групе одређени смо Војислав Пајић и ја, као чланови Партије. Већ истог дана та наша група прешла је на терен драгачевских села.

Убрзо после овог састао сам се с Батом Јанковићем из Чачка. Он ми је саопштио да се наша група, заједно са Војиславом и са мном, потпуно издваја од ариљског среза и прелази у састав драгачевског среза, а партијски ћемо бити повезани с Чачком. Рече да је партијско руководство ариљског среза о томе већ обавештено.

Двадесетог августа први пут сам се видео с Богданом Капеланом. С њим заједно дошли су Душко Ђурђевић, Војо Кубуровић, Спасоје Вукчевић и Стево Фићур.

Од издвајања наше групе из Ариљске чете до доласка Богдана Капелана деловали смо по сопственом плану. Скупљали смо људство и држали конференције. Сабрали смо и нешто оружја. Попалили смо општинске архиве у Прилипцу, Доњој Краварици, Миросављима и Котражи. Обарањем телефонских стубова у Горобиљу и сечењем жица прекинули смо везу Пожеге са Ариљем и Ивањицом.

У недељу, 17. августа, заједно с једним делом партизана Чачанског одреда учествовали смо у првом нападу на Гучу. У овом успешном нападу учествовао је и Бата Јанковић из Чачка,

У Зеокама смо се 24. или 25. августа састали с Родољубом Чолаковићем. Тек на том састанку формирана је Драгачевска партизанска чета, која је ускоро ушла у састав Чачанског партизанског одреда „Драгиша Мишовић“. Тада смо се први пут састали с групом коју је дотада водио Миломир Милосављевић. Овде је именовано руководство чете и положена заклетва, За командира чете именован је Богдан Капелан, његов замењик је Миломир Милосављевић, политички комесар Милојко Ђирјаковић а заменик комесара Војислав Пајић.

После овога цео септембар протекао је у политичком раду. У свим општинама и селима држани су зборови. На зборовима је народу објашњаван наш став и давани су одговори на конкретна бројна питања. Та питања увек су била озбиљна и разумна. Капелан је био прави мајстор у сналажењу и давању одговора. Његови одговори били су убедљиви и народ их је с поверењем примао.

У то време имали смо два кратка окршаја с Немцима, један на Вироштаку, а други на Јелици. Оба су била успешна. Једновре-

Мено и уз помоћ једног вода партизана из Пожешке чете л^квидирали смо последње полицијско упориште у Овчар Бањи, где се најдуже одржала жандармеријска станица. Овим је Драгачево било потпуно ослобођено од старе власти.

Пристизали су нам нови борци разног узраста и старости. Скоро сваки је долазио с оружјем. Чета је брзо расла.

Учествовали смо и у ослобођењу Чачка од Немаца, који су се повукли према Краљеву. Тако је 1. октобра Чачак био у нашим и четничким рукама. Тада је направљена нека нагодба о сарадњи између партизана и четника са територија љубићког и трнавског среза. Била је оформл^ена заједничка власт и установљен суд за извиђање и кажњавање преступника из једног и другог „табора“, јер је и судски састав био из оба „табора“. Не знам докле је овакав споразум трајао, како су функционисали заједнички органи и какви су били резултати те сарадње. Драгачевска чета већ је прерасла у батаљон. Ја сам са својим батаљоном, са изузетком једне чете која је издвојена за друге акције, отишао по задатку на Краљево и тамо смо остали на опсади Краљева око месец дана.

Кад је од нарасле Драгачевске чете 1. октобра формиран Драгачевски батаљон, старешински кадар остао је готово исти као и у чети. Богдан Капелан био је командант батаљона, комесар батаљона био је Милојко Ћирјаковић, само је на место Војислава Пајића, који је погинуо, за заменика комесара батаљона именован Војо Кубуровић.

Кад су се Немци почели повлачити из Чачка ка Краљеву, Драгачевски батаљон кренуо је за њима. Немци су при одступању палили села. У Мрсаћу смо их стигли и они у журби нису успели да дигну у ваздух цео војни арсенал с муницијом, који се ту налазио.

Наш батаљон је запосео положај Ружића брдо и село Дракиће, чије је становништво са стоком било избегло. Доцније су овде дошли и четници, којима је командовао мајор Ђурић. Са ових положаја предузимали смо бројне ноћне акције против Немаца у Краљеву. У једној од тих акција једна наша десетина је упала у само Краљево, убила неколико Иемаца и заробила једног немачког официра, кога су при повлачењу преко Ибра убили.

Иза овог уследио је и други ноћни напад. Наш тенкиста је са својим тенком ушао зором у Краљево. Немци су мислили да је то њихов тенк и безбрижно се окупљали око њега. Кад се сакупила већа група Немаца, тенкиста их је митраљезом покосио и затим с тенком побегао. Немци су га јурили, чак су га у једном моменту сустигли, али нису успели да га задрже. Овог храброг човека на тенку, партизана из Словеније, убили су касније четници и узели му тенк чим су почели нападе на партизане.

На опсади Краљева имали смо два пољска топа којим је руковао Ђоко Миловановић. Мада није имао нишанске справе, добро је гађао.

Из Краљева смо се повукли у Чачак, одатле у Гучу, па у Ужице. У Улсице смо стигли 30. октобра. Батаљон је у Ужице пребачен без оружја — таква је била наредба и ми смо је извршили. Наше оружје задржано је ради наоружавања бораца који су остали на терену, а ми смо у Ужицу добили ново.

Док смо у Гучи делили људима веш, одела и обућу, позвао ме је телефоном из Чачка командант Чачанског партизанског одреда Моле Радосављевић. Рекао ми је да батаљон без задржавања најкраћим путем крене за Ужице, а ја да дођем у Чачак и да му се јавим. Приговорио сам таквој заповести и рекао да је опасно пуштати људе без оружја кроз зону у којој су се ооилили четници. Предложио сам да не напуштам батаљон, јер ћу се ја боље снаћи ако батаљон дође у кризу. Командант одреда је мало поћутао па се сложио са мном и рекао да кренем са својим људством у Ужице.

Прво коначиште на путу из Гуче било је у Вирову код моје куће. Капелан и ја смо одатле отишли у Ариље за потребне информације. Сазнали смо да нема слободне зоне преко ариљског и пожешког среза за прелаз до Улшца. Железницом се није могло пошто је Пожега у рукама четника.

Затражио сам телефоном из Ариља везу с четничким капетаном Глишићем. Веза је брзо успостављена. Ја тог човека никад кисам видео, али сам одмах сазнао да он жели разговор са мном па сам то искористио и намерно инсистирао да утврдим да је саговорник баш капетан Глишић. Почели смо узајамно да се наговарамо. Ја сам њега звао да дође у Ариље, а он мене да дођем у Пожегу. Прихватио сам његов позив, сео у кола и отишао у Пожегу. За време овог разговора Капелан је био непрекидно крај мене.

При поласку сам рекао Капелану: „Ако ме нема у току дана, онда се зна шта је. Ти ради како нађеш за најбоље!“⁷

На путу до Пожеге нисам имао никакве сметње.

С четничким капетаном Глишићем састао сам се у полсешкој касарни. Нашем разговору присуствовао је један официр, а све то трајало је око десетак минута. Поставило се питање наших затегнутих односа. Разговарали смо уједначеним и равномерним тоном. Глишић је тврдио да смо ми криви за сукоб и неспоразум, а ја сам томе повлађивао, говорећи да је то могуће, али да ја о томе лично још не знам јер сада први пут имам могућност да говорим с мојим Главним штабом и партијским руководством. Рекао сам да ћу употребити сав свој утицај да се ствари уреде у духу борбе против окупатора и док рат траје војничким пословима да руководе официри. Осетио сам да му се то свиђа. Глишић ме пита да ли верујем да ће се то прихватити, а ја сам једноставно и брзо одговорио: „Ја ћу то захтевати. Ако се одбије, одрећи су се партијског чланства, отказаћу даљу сарадњу, распустићу људство и отићи кући“.

Колико ми је тада веровао — не бих могао рећи, али сам по његовом изразу лица оценио да разговор тече повољно по мене. Зато сам одмах затражио да-ме пусти да са својим људством без оружја прођем кроз Пожегу и возом се пребацам до Ужица.

Четнички капетан је мој захтев прихватио. Обећао је да ће издати наређења да нам се на путу не чине никакве сметње.

Растали смо се као пријатељи.

Мени се лсурило. Шофер је возио вратоломном брзином, колико по мом наређењу, толико да што пре избегне опасну четничку зону.

Капелан је приправан за полазак, чекао с људством, на Вироштаку. Мало су веровали да ћу се вратити лшв.

Одмах смо кренули у Пожегу.

Сметње на путу није било, осим што нас је једна четничка група у Расној зауставила и одузела трм-четири пиштоља, што смо у том тренутку сматрали ситницом, с обзиром да смо очекивали и шре.

Четнички капетан Глишић је, дакле, дату реч испунио до краја. У Пожеги смо добили воз и у Улшце стигли на време. Док смо чекали на воз у Пожеги, искористио сам прилику те сам капетана Глишића телефоном обавестио да су нам његови људи у Расној одузели пиштоље. Обећао је да ће одузете пиштоље прикупити и послати мени у Ужице. Чуо сам да је он сутрадан и то испунио.

Ни ја ни Капелан нисмо знали да нас пребацују ради појачања одбране Ужица од четничког напада. Капетан Глишић је морао знати за припреме четника да нападну на Ужице па је стварно чудно зашто је цео наш батаљон пустио у зону коју четници намеравају да нападну. Могуће је да је Глишић, на основу моје изјаве у разговору, поверовао да ће између мене и осталог руководства доћи до сукоба и да ће мој батаљон тада одиграти улогу тројанског коња кад четници нападну Ужице.

Један тежак задатак ипак је обављен на најбољи начин.

Била је већ ноћ кад смо стигли у Ужице. Био је четвртак, 30. октобар. Сутрадан рано мени је наређено да дужност комесара предам Капелану и да одмах кренем за Чачак. У дворишту Основне школе у Ужицу једним краћим говором опростио сам се са својим борцима. Нико од нас није знао шта нас све очекује, али било је сузних погледа при том растанку. И Капелан је одржао краћи говор и рекао да ће они тражити да се ја вратим и ја ћу се вратити.

После овога шофер је с колима био спреман и ја сам кренуо. Путовао сам у правцу Чачка преко Полсеге, Ариља, Ивањице и Гуче. На путу кроз четничку зону нисмо имали никакве сметње. Био је пазарни дан и у Ариљу и у Ивањици. На оба места стигао сам да окупљеном народу на пијацима одржим краће говоре.

Првог новембра био сам у Чачку и пријавио се у партизански штаб ради пријема дужности због које су ме тражили. Командант одреда Моле Радосављевић ми је рекао да чека резултат преговора који се ту воде између наше и четничке делегације, па ће ми он потом одредити дужност.

Сачекао сам. Преговори су завршени или тог дана или сутрадан, не сећам се тачно. Речено ми је да се у нашој делегацији за преговоре налази Петар Стамболић, али ја се с њим тада нисам видео, мада сам желео. Са четничке стране на преговорима Је био мајор Ђурић, командант четничких група на опсади Краљева.

Преговори нису успели. Тек тада ми је командант одреда одредио дужност. Требало је да однеем поруку Ратку Митровићу, комесару Чачанског одреда, који се још увек са трупима налазио на опсади Краљева, Порука је гласила да се опсада Краљева напусти пошто преговори с четницима нису успели и да се борци повуку за Чачак. Све то да се изврши у току ноћи и у највећој тишини.

Наредбу сам извршио захваљујући пуком случају. У Чачку сам случајно наишао на четничког мајора Ђурића. Поздрависмо се и ја га упитам да ли би хтео да ме својим колима повезе до наших положаја на Краљеву. Пристао је. Сео сам у његова кола и кренули смо. Напред су седели мајор и шофер, а позади један млађи официр и ја. Негде око Заблаћа срели смо се с четницима, који су ишли у правцу Чачка. Било их је доста „накресаних“, што се могло закључити по галами, песми и пуцњави. Зауоставили су нас. Мајор и онај млади официр изашли су и негде се изгубили. Остао сам у колима, али сам с главе скинуо капу на којој је била петокрака звезда. Трајало је то доста дуго. Четници су отварали кола и загледали унутра, а ја сам се правило као да спавам. Нико ме није будио. Ипак сам дознао да је то део четничке групације мајора Ђурића, који је напустио опсаду Краљева и кренуо према Чачку. . .

Ратку Митровићу, који је са својим јединицама био такође у опсади Краљева, четници су рекли да напуштају опсаду, али нису рекли да иду да нападну Чачак. Ратко Митровић је ипак одлучио да једну своју чету упуту преко Мрчајеваца према Чачку, а са осталим четама је кренуо преко Самаиле и Заблаћа. Ја сам придодат оној чети која је кренула преко Мрчајеваца.

Дуго и неизвесно путовање. Киша непрестано пада. Чета се лагано осипа. Неки се предају четницима. Остао сам усамљен. Нашао сам се после дугог путовања у Прељини. Кад сам одатле кренуо, заробили су ме четници. . .

Милојко ЋИРЈАКОВИЋЕ.